

Nemzetiségek tükre

A Magyarországi Lengyelség Múzeuma és Levéltára (2015-től Lengyel Kutatóintézet és Múzeum) alapítása óta (1998) küldetést teljesít. Az intézményalapító és igazgató Sutarski Konrád elhivatott és eltökélt ember. A nemzeti és nemzetiségi tudat őrzője, aki megélt és átélt tapasztalatait, a szellemi és lelki értéket választott hazája, Magyarország közügyének is tekinti. Érdeklődésének homlokterében az 1000 éves magyar-lengyel kapcsolatok állnak. Ám – az igazgató megfogalmazásában –, a „haza kiterjesztése” egyik pillére lehet a magyarországi nemzetiségek megmaradásának és továbbfejlődésének. Rendezvények, könyvbemutatók, konferenciák, kiállítások bizonyítják törekvése lényegét.

Beható kutatómunka előzte meg az „Együtt jobb!” című antológia megjelenését. A kötet válogatást ad a magyarországi nemzetiségek szépirodalmából. A Sutarski Konrád szerkesztésében 2014-ben napvilágot látott könyv a témakört összefogó és rendszerező igénnyel készült, önálló fejezetet szentelve az egyes etnikumoknak. Csaknem száz évben kell gondolkodnunk, időben ugyanis a Trianon utáni Magyarországon járunk. Így, szakavatott szerzők tanulmányaival egy kötetbe zárva, úttörő munka.

A törvény tizenhárom magyarországi nemzetiséget emel ki: bolgár, cigány, görög, horvát, lengyel, német, örmény, román, ruszin, szerb, szlovák, szlovén, ukrán. Igaz, irodalmi összeállítást tartunk a kezünkben, mégis bepillanthatunk kortárs képző- és iparművészetükbe. Ez a válogatás is figyelembe veszi a nemzetiségek számárányát. Rövid, ámde sokatmondó tallózás. Rávilágít, hogy milyen fontos együtt látni a szellemi tárházat. Ezért is helyes a hite-

les vizuális művészeti kifejezés beemelése. Nemcsak egy-egy nép jellegzetességei körvonalazódnak, de nyelvismeret nélkül is értjük, érezhetjük mondanivalójukat, származástudatukat és kötődésüket ó- és új hazájukhoz.

A tisztességesen működő összemzetiségi gondolkodás nemes tartalmat rejt, miközben nemzeti önismeretünket és kultúránkat gazdagítja. Hazánkban kultúrák élnek együtt, hatnak egymásra és – a globalizáció következtében is – egyre közelebb kerülnek egymáshoz. Ugyanúgy világunk része, mint a magyarság alkotásai. Érdemes ismerkedni például hagyományos színhasználatukkal, szellemi, forma- és témakincsükkel.

A nemzetiségi kultúrák magára találását erősíti és dokumentálja a Magyarországi Lengyelség Múzeumának és Levéltárának 2012-ben indított kiállítás-sorozata. Az egyes kiállítások, a művészeti élménnyen túl, figyelemre méltó összefüggésekre tapintanak rá. Kapcsolódási pontokat, azonosságokat vagy éppen különbségeket fedezhetünk föl a lengyel, illetve más, országunkban élő kisebbségek képzőművészetében. Sok mindent elárulnak a művek. Szólnak alkotójuk pszichikai motivációjáról. Ez lehet egy megközelítési szempont: a művész számára mit jelent a származás? A régi gyökereket, az ősök vagy saját szülőföldjét? Netán a szülőhelyet? A receptorok érzékenyen működnek. Az érzés- és kifejezésvilágot árnyalhatja, megváltoztathatja az új haza. Itt olyan alkotások születhetnek, amelyek az anyaországban soha nem jöttek volna létre.

Úgy tudom, hogy Kőbányán működik a világ legerősebb külhoni lengyel köz-

pontja. Ez a tény talán önmagában is eleendő magyarázata lehetne, hogy a „vendéglátók” miért állandó résztvevői ennek a kiállítássorozatnak. Ebben az esetben esztétikai élmény és érdekes művészeti párbeszéd helye a múzeum. A szándék kiteljesedve: a tizenhárom kisebbség bemutatkozása és dialógusa a lengyel képzőművészettel. Az eddig megvalósult tárlatokon „beszélgetőtársak” voltak a németek, a cigányok, a horvátok és a bolgárok. Partnerként, minden alkalommal az 1996-ban szerveződött *Magyarországi Lengyel Alkotói Fórum* művészei kapnak helyet. Kikötés, hogy a Fórumba csak azok a művészek léphetnek be, akiknek tudományos vagy művészeti tevékenységét már elismerték. A kiállítók több ízben szerepeltek csoportosan és egyénileg. Itthon, otthon és külföldön. „Nehéz dolgunk lenne, ha néhány szóval kellene jellemezni a Fórum tagjainak stílusát, művészetfelfogását. Manapság a művészet egyetemes voltára hivatkozva gyakran felvetődik a kérdés, hogy egyáltalán létezik-e, egyáltalán mi az értelem egy ilyen jellegű megközelítésnek” – vélekedik Troján Márta művészettörténész-kurátor, a lengyel képzőművészet szakértője. „Az érzékeny rezdülésekből szőtt összetartozáson kívül nehéz kapcsolódási pontokat találni műveik között, nem beszélhetünk egységes stílusról, közös formanyelvről, és tematikailag is szerteágazó az alkotások sora” – jegyzi meg a kurátor. Hitelesebb benyomásunk lehet róluk, hiszen a művészetükkel való találkozás ilyenformán nem csupán rápillantás, de betekintés is. Ők a kiállításciklus konstans közreműködői, ennél fogva tónusosabb képet kapunk külső és belső világukról. Festő, grafikus, keramikus, textilművész, ötvös, karikatúrista, belsőépítész, díszlettervező alkotói kör.

A közös fellépések lengyel anyaga sokszínű. Jó ízléssel mértéktartó XXI. századi művek kerülnek szemünk elé. Változatos műegyüttest látunk, ugyanis az egyes műfajok több oldalról közelítik meg a képző- és iparművészet fogalmát. Egyéni meglátá-

sok, viszonyulások öltönek testet. A lengyel művészek igen nyitottak, bizonyítják a szerteágazó alkotások sora. Szabadon, alázattal és értékén kezelik a művészeti hagyományt, hozzáadva önálló stílusukat, gondolataikat. Ízlésük parancsa nem enged felszínességet, félmegoldásokat. Ez ma, az érték-, a gondolat- és formaanarchia idején különösen méltányolandó. Ennek következtében hiteles alkotások születhetnek a megélt látványból, a közvetlen, őszinte valóság- és természetélményből. Erről a pontról tekintve a realista, a nonfiguratív és az elvont ábrázolás egyaránt kvalitásos művészet és létjogosultsága egyértelmű.

A nemzetiségi alkotók szakmai értékelése, egyáltalán a nagyívű témakör részletes taglalása egy mind tartalmában, mind küllemében is méltó művészeti album keretében kapna hozzáillő megbecsülést. A reprezentatív album megjelentetése a nemzeti és nemzetiségi értékörzés fontos állomása lenne.

A jelen írásnak nem feladata a művészi teljesítmények rangsorolása és elemzése. Erre majd a fent említett album szolgál. Az egyes nevek fölemlítése jelzésszerű és nem minősítő. A lengyel szájakat követve hirtelen három alkotói arcél jelenik meg, *Olga Bloché*, *Marian Józef Trojáné*, *Krzysztof Duckié* – festő, grafikus, alkalmazott grafikus (plakátművész). Inspirációjuk, tanultságuk vagy éppen a vallásos érzület az óhaza irányába mutatnak, ugyanakkor a magyar művészetben új szint csillantanak meg. *Swierkiewicz Róbert*et a hazai avantgarde egyik legérdekesebb képviselőjeként tartjuk számon, *Szyksznian Wanda* neve nélkül meghamisítanánk az 1970-es, 80-as évek plakátművészetét. *Csekovszky Árpád* a magyar kerámia egyik meghatározó mestere volt. *Serediuk Péter* festményei játékosak és drámaiak. *Krystyna Wieloch-Varga*, *Berkeczné-Juszkiewicz Romana* természetképei lírai-meditatív hangulatot árasztanak, *Maria Raimon* gobelin kompozíciója a szigorú formák és finom színek összhangját találja meg. *Dávid Attila* rendkívüli tehetséggel

megáldott scenográfus volt, akinek festői és grafikai munkássága is maradandó érték.

A nyitó kiállításon, 2012-ben lengyel és német képzőművészek karöltve mutatkoztak be. A két alkotó közösség első ízben együtt. A németek a *VUdAK* (Magyarországi Német Írók és Művészek) csoport keretében. Közülük nem egy országos elismertséget és nemzetközi hírnevet vívott ki magának. Az 1970-es évek elején Soroksáron volt a bölcsője azon művészeknek, akik egyszerre vallják és vállalják mindkét identitást. Bár a Múzeum elgondolása szerint az alkotók egy-egy művel szerepelnek a tárlatokon, de a nemzetiségek bizonyos szembetűnő sajátosságaira így is rálelhetünk. A látottak alapján lényeges vonásként említem a német művészek eltávolodását a folklorisztikus elemek stilisztikai alkalmazásától, bizonyos minta követésétől. Kialakult, jellemző stílusukat megőrizve vonzódnak az áttételes kifejezőmódhoz. Három kiváló alkotó egyéniség, *Misch Ádám*, *Lux Antal* és *Bartl József* jelenléte is jelzi a „Közéletés” című tárlat színvonalát. Tevékenységük arról is tanúskodik, hogy törekvésük nem egy kizárólagos közös nyelv, egységes szólam megteremtése, sokkal inkább az egyéni stílus és teljesítmény felmutatása. A tárlaton felfigyelhetünk *Matzon Ákos* képteremtő geometriájára, *Dechandt Antal* szobrász organikus látásmódjára. A hagyományosabb szemléletet képviselője *Heitler László* és *Forster Jakab*. Más művészek teremtő fantáziáját a sejtelmesre hangolt nonfigurativitás, a kultikus jeladás vagy a geometrikus-konstruktív képépítés izgatja. A művészeket identitástudatuk hol szorosabban, hol lazábban köti gyökereihez, abban viszont egységesek, hogy a befogadó élménye töretlen marad.

Amikor a roma képzőművészetről beszélünk, elsőként talán Balázs János és Péli Tamás festészete ötlük föl bennünk. Némi túlzással úgy is tűnhet, mintha a számon tartott cigány művészet az ő köpenyükből bújt volna elő. Ha röviden jellemezni szeretném az ösztönszerű, autodidakta-ön-

képző jellegű roma képek látásmódját, akkor leginkább a vizionárius és az életszerű, mesés megjelöléseket találok helyénvalónak.

A 2013. évi „*Lengyel és roma utakon*” tárlat cigány résztvevői az Alkotóművészek Szövetsége Közhasznú Egyesület tagjai, amely 2009-ben formálódott a roma kultúra ápolásának és a hagyományok megőrzésének igényével. Sajátságos szétszóró teremtő erő járja át a képeket, spontán módon közvetítve üzenetüket összetartó erejükéről, történetükről, vándorlásairól. A képek hiteles élményekből táplálkoznak, a hit, vallás, mítoszok is közéjük tartoznak. Gazdag színkála kíséri eredetmítoszuk és a keresztény ikonográfia fölhasználásával, olykor vegyítésével létrejött műveket.

Kun Pál nem kevesebbre törekszik, mint hogy naiv stílusban elmesélje a romák történetét. Ezzel a népi hősi epika felé tesz lépést. Képeit a hagyományos, eltűnőben levő életforma ábrázolása működteti. *Ráczné Kalányos Györgyi* mondanivalóját a mesék világába emeli át. *Orsós Teréz* az egyik legismertebb cigány festő Európában. Keze nyomán karakterek, mozgalmak életképek kerülnek a művekre. Stílusa fanyar, humorral fűszerezett, ugyanakkor bensőséges. *Csámpai Rozi* a vallásos tematika elkötelezettje. *Ferkovics József* gondosan ügyel a képszerkesztésre, az egyensúly megtartására. Expresszív kifejezőmóddal utal benső világunk útjaira. Egyéni stílusa, a finoman realista ábrázolással együtt hatásos. *Gyügyi Ödön* a cigányság eredetéről szóló mondandóját grafikáiban fogalmazza meg. *Varga László* képzőművész, a roma származásúak művészeti egyesületének vezetője szerint: „Az egyesületünk létrejöttével az egyetemes művészeti s ezzel az egyetemes emberi értékekhez szeretnénk kollektívan hozzátenni, párbeszédet kezdeményezve a másság megismerésére, elfogadására és értékelésére, mellyel jelezzük nyitottságunkat a többségi társadalom felé, kezdeményezve egy könnyebben boldoguló társadalom létrejöttét.”

A lengyel és horvát nép története a közös múltról is szól. A 2014-ben, „*Tájak és arcok tükörben*” címmel megnyílt kiállítás ezt a múltba néző históriát tekintette egyik kiindulópontjának. Kétségtelen, hogy a lengyel-horvát bemutatkozás különlegesség. A képzettársításokat is felkínáló cím primer jelentésében a táj, a természet, nagy vizek és folyók, valamint emberek együttesét foglalja magába. A víz-tükör, tükröződés jelképes értelmezhetősége okán is találó motívum- és témaválasztás, mert a valóságghú megjelenítés mellett más művészi felfogásban is jól interpretálható. A horvát festők ecsetje nyomán levegős, napérlelte magyar tájak, párába burkolódzó tenger, napsütötte dalmát vidék és távoli hegyek látványa bontakozik ki. *Sárkics György, Sárkics Eszter és ifj. Sárkics György* finom festői eszközökkel adják vissza táj- és természetélményüket Dubrovniktól Mohácsig. Oldottabb és szigorúbb festői nyelvezet segítségével képzeletbeli utazást tehetünk az Adriától a Dunáig. A régi szentendrei dalmát-horvát család leszármazottja, *Benkovits György* bekukkant a kisváros utcáskáiba, elidőz a rakparton, kávézóban. Akvarelljeit mediterrán hangulat járja át. *Benkovits Balázs* kísérletező szellemű művészember, aki többnyire a Vajda Lajos Stúdióval állít ki mint „önkéntes téridőváltó”. *Pistyúr Imre* autodidakta kőfaragó, de autonóm művész. Meghökentő munkái ősi kultúrákat idéznek emlékeztünkbe. Szobrai elementáris erővel hatnak, megragadják a nézőt. Figurái a múltba vesző archaikus, talán dalmát hiedelemvilág küldöttei is lehetnének. *Pistyúr* szinte életet lehel a formákba. Tömör kifejezőmódjának köszönhetően, a huncut-kedves lények csaknem megszólítanak bennünket.

A kiállítóteremben a lengyel és a horvát művek jeleket sugároznak egymás felé, majd a művészeti erő által mindez párbeszédde alakul.

A mai magyarországi bolgárok jelentős számú értelmiséggel, köztük tehetséges, ismert képzőművészekkel jegyzik magukat kulturális életünkben. Egy pillanatra

tekintsünk a magyar-lengyel-bolgár közös históriára. A török felett 1442-ben aratott győzelmek a balkáni népekben felkeltették a szabadság vágyát, ezért álltak be az egyesült keresztény seregbe. Ennek élén 1444-ben Jagelló Ulászló lengyel-magyar király és Hunyadi János állt. Tovább lépve, említsük például a bolgár táncot és népzeneit, amely múltbéli és mindig megújuló hagyomány. Állandó érték. De gondolhatunk akár a bolgár kertészetre vagy mormolhatjuk magunkban Nagy László bolgár ihletésű verssorait. Eszünkbe jut a gabrovói „Humor és Szatíra Nemzetközi Biennále”. A nemzet kultúrája sokrétegű és inspiráló. Akármerről közelítünk hozzá, magasfokú esztétikum vonzásába kerülünk. Ezen a szellemi síkon a bolgár és a lengyel művészet mindenképpen rokoniható. Ezt megérezzük és látjuk a 2015-ben megnyílt „*Mazurka és racsenyica*” című tárlaton. Két nemzet művészei, akiknek sorsa, élete közvetlenül Magyarországhoz is kapcsolódik.

„Az egy generációhoz tartozó művészek sorsa azonos, ezt meghatározza az a kultúra és múlt, amelyhez tartoznak” – állapítja meg Gendova Miroljuba a bemutatkozó Bolgár Kulturális Fórum festőművésze. Majd így folytatja: „A nyelv, a hagyományok, az etnikai hovatartozás, a szokások – ezt keressük a műalkotásokban. ...de a legtöbb esetben ezek nem léteznek. Minél ihletettebb egy művész, minél nagyobb a rálátása a dolgokra, művészete annál kötetlenebb, kozmopolitább.” Az a szellemi és alkotói légkör, amit a magyarországi bolgár művészek csoportja jelent, az mindkét nemzetet gazdagítja. A közösség tagjai egymásból merítenek inspirációt, miközben ez a feltöltődés segít bekapcsolódni a magyar vérkeringésbe is.

Színes a paletta. A kiállítók nagy hányada hazánkban és Bulgáriában is folytatott szakmai tanulmányokat. (Érdekesnek ígérkezne a felsőfokú művészeti oktatási intézmények sajátos hagyományainak, szakmai módszerének, elveinek, légkörének stb. összevetése.)

Jegyzett kiállítókra ismerünk, akik Európa számos kiállítótermében otthonosan mozognak. *Bozukova Zsenia* azon kortárs festői irányzat képviselője, amelyik a megélt pillanatnyi történet fontos részletére fókuszál. *Gendova Miroljuba* és *Milena Mladenova* művészi erényei közé tartozik az érzékeny ízléssel kezelt képfelület. Ennek elmélyült kidolgozása már önmagában véve gondolatébresztő. *Roszen Ruszev* első-sorban grafikus. Érdekes dekoratív stílusa legalább annyira mesés, mint szürreális. Afféle magánmitológiát épít. A gobelin művész *Kneisz Eszter* visszafogott színhasználatával érzékelteti és vetíti elénk a lélek csöndjét és az arctalan tömeget. Egyébként is tehetségesen érzi és érti a színek jelentését. *Ogujan Kozsuharov* és *Antoni Doncevo* munkái a szobrászötvsők műhelyébe vezetnek. Különböző szemléletű alkotók, akiket az igényes formaadás szempontjából egymás mellett említek. Úgy a lengyelek, mint a bolgárok széper-zékét dicséri a különféle anyagok meg-

munkálásával és társításával készített ékszer. Az önkifejezés egyik igen esztétikus műfaja. Nevesítve: bolgár részről *Ullmann Katalinnál* és lengyel részről *Horváth Veronikánál*. Elmélyült művészettanulmányozásról, stílusokban, modorokban való jártasságról vall az a tény, hogy restaurálási munkában szép számmal tevékenykednek bolgár művészek.

Vitalitást, feszültséget, a gyorsan változó modern világ iránti fogékonyságot, viszontválaszokat közvetít a bolgár képzőművészet.

Mindazokat, akik megtekintették a fenti, színvonalas katalógusokkal kísért kiállításokat, és érdeklődnek a nemzetiségi művészet iránt, esetleg foglalkoznak vele, a látottak megerősíthetik abban, hogy érdemes és fontos odafigyelni erre az alkotóteremtő munkára. További tárlatok (2016-ban a szerbekkel, majd a szlovákokkal) keretében és kvalitásos műveket bemutató, igényes kivitelezésű képzőművészeti albumba foglaltan is.

Benedek Katalin

BENEDEK KATALIN (1950) művészettörténész, a *Magyar Művészeti Fórum* folyóirat szerkesztője.